

JÁKOBŮV ZÁPAS U NOČNÍHO BRODU¹

Milan Balabán

Kdo se to vrací DOMŮ?

Je to náš starý známý, a přece zcela neznámý – *Jáko*b u temného nočního *brodu* jménem Jabok. Jáko**b** – Jabok – toť dvojice vlastních jmen základny etymologicky různé, a přece foneticky souzdivé. Tato souzdivost hraje ve starých hebrejských textech značnou roli. Jáko**b**, hebrejsky Jaakob = Úskočný, a Jabok, proprium původu nesemitského a etymologie nejasné, patří dohromady. Na všech místech Starého zákona je Jabok, východní přítok Jordánu, veden jako místo *hraniční*; je to místo *brodu*, jímž musel Jáko**b** se všemi svými a vším svým *projít*, aby se dostal na stranu *domova*. Toto procházení ze zóny známého do oblasti neznámého bylo ostatně pro Jáko**b**a typické. Nebyl doma tam, kde byl doma a byl doma tam, kde ještě doma nebyl. To „staré známé“ ukazovalo se mu jako neznámé a cizí, ba nepřátelské a smrtelně škrtivé. TO NEZNÁMÉ, na co si Jáko**b** stížený průrůznou útrapou jen jakoby matně vzpomínal a co touživě toliko tušil, to byla pevnina domova, tam za říčkou Jabok.

DOMŮ se ubírá zestárlý Jáko**b** jako Homérův Odysseus do rodné Ithaky. Dlouho pobýval v *cizině* svého lživého strýce Lábana uctívajícího bílou (hebrejské ucho tu slyšelo: lábanskou) Lunu a kupícího své zasmrádlé jměníčko hlídané dřevěnými penáty; ty mu později, při svém útěku, ukradla jeho krásná dceruška Ráchel – sličná Bahnice.

Zastihujeme tedy Jáko**b**a *na útěku* – z domova-nedomova ke spolehlivému a objímavému DOMOVU. Jáko**b** prchá k místům, kde se setká se svým starým otcem Izákem a se svou matinkou Rebekou, která mu kdysi dopomohla magickým trikem k *požehnaní*.

Po zápolení s Lábanovými pikli čeká Jáko**b**a ještě jiný zápas, *setkání s bratrem*.

Tam, na *druhé straně*, ho čeká Ezau. Ezauův hrozivý stín klade se na každíčký praotcův krok, maří každou čirou radost a hasí každý vznět

¹ Původně předneseno při zahájení malířské výstavy *Jakub a anděl* 8.12. 1993 v horním sále Mánesa na Masarykově nábřeží.

naděje. Po letech touha po *pomstě* v srdci Ezauově neumlká. Léty nabyly křivdy mytických obrysů. A člověk pomsty vstoupí do šlépějí Sutechových a Ódinových – jen krev vržená lačným ústům zbožštělé Země může uhasit černý plamen nenávisti v srdci ukřivděného člověka.

Respektuje theologie a filosofie, ale i umění tuto sypkou problematiku lidského života? Neuhýbá se před BRATREM-NEBRATREM, jenž kdesi – na druhé straně Brodu, který musíme překročit – čeká, aby nás vyřídil – třeba po celých desetiletích? Nemizi z našich theologických nebo i uměleckých projevů a demonstrací TEN DRUHÝ, KTERÝ NA TEBE ČEKÁ ZA ROHEM – a právem, poněvadž jsme ještě nezausilovali o to, aby nám ten, koho jsme zlehkli a zhýrali, *odpustil*? Tak se konečně stalo při setkání Ezau s Jákobem u brodu Jabok. Tehdy ten chlupatec, satyr a démonik Ezau prohlásil: „Mám dost, bratře, ponech si, co máš!“ Nepotřebuji tvé ovce a krávy, ani tvou výzbroj, ba ani tebe samého. NA TVOU KREV MI ZAŠLA CHUŤ!“

Jak mohlo dojít k nenadále a až příznačně vlídnému přijetí, jež věnoval Ezau, někdejší zaprodanec pohanským loveckým kultům, Jákobovi, jehož jméno ne nadarmo znamená Lstivec?

Bylo tu totiž ještě něco neskonale *hroznějšího* než setkání s bratrem žhavým touhou po pomstě. To, s čím Jákob, ČLOVĚK NA HRANĚ mezi dobrým a zlým, oživujícím a zabíjejícím, osudovým a svobodným, možná vůbec nepočítal, co snad *tušil* a čeho se dozajista *bál*: *SETKÁNÍ S BOHEM*, Bohem spalujícím veškerou nevěrnost a úskočnost.

Setkat se s člověkem, kterému jsme ublížili, a který chce pochopitelně ublížit nám, to je něco, na co nestačí žádná psychologie a jakákoli náboženská útěcha; je to něco *hrozného*, kdy je lidské srdce vrženo do škvíry mezi děs šířící Nic a radost nesoucí Bytí, které se nevratně vzdaluje očím i duchu.

Ještě hroznější je *setkat se s živým Bohem*, jemuž jsme odpovědni víc než tomu nejbližšímu, poněvadž Pravda je nám vždycky blíže než naši nejbližší bližní.

To prožil praotec Jákob, biblický model člověka *víry a zápasu o víru*, u nočního brodu, na hraně mezi minulostí, kterou už nelze přivolat zpět a budoucností, o níž zatím nic nevíme. Popadl se s Jákobem do křížku „kdosi“, jakýsi temný ponurý zjev, zdaleka ne *anděl*, tak o tom podivném „muži“ mluví až prorok Ozeáš. Ten ANDEĽ-NEANDEĽ napadl Jákoba tehdy, když byl úplně SÁM – všichni jeho blízcí, včetně milované Rachel, byli už tam – na druhé straně brodu. Samota tísni. Někdy člověka uskrťí. Chapadla vakuálnosti zabíjejí. Samota nevystačí sama se sebou. Do *prázdná* vnikají *démoni* zoufalství, vášnivých nerealizo-

vatelných tužeb a masochistického pocitu méněcennosti. Démoni mají upíří povahu. Vysají z člověka všechnu krev: člověk nemůže vydechnout, třeba by to bylo naposled, musí, jak se zdá, zdechnout jako zvíře, které opustila smečka.

V té hrůze má Jákob štěstí.

Do jeho samoty vstupuje Bůh jako KDOSI, kdo s ním chce zatřást, kdo ho chce srazit na kolena a vyrazit z něho všechnu nahromaděnou nadutost.

Bůh jako *démon*, strašidlo nočního brodu, Bůh jako ďábel, který chce člověka ucloumat, jako *přízrak* čehosi zlého, co na nás brzy shora skočí.

V litém zápasu s Bohem (či jeho andělem, jak tomu později porozuměl prorok) v masce nočního přízraku začíná člověk-jákobovec *vítězit*. Vzešla JITRENKA – tak nás zpravuje ta stará jákobovská báj. A všechno mlžnaté a temnotné *ustoupilo*.

Zlo je omezeno ve své moci. To zná každý, kdo si oblíbil příběh *hobitů*. Skřítek v kapse obrově musí vydržet až do rána, pak bylo údělem obrů zkamenět. To je chvíle VELKÉHO ROZBŘESKU, kdy ani Bůh nezůstává skryt za maskami démonů a falešných náboženských představ.

Jákob ví, že nesmí Božího anděla pustit, nesmí se Boha zbýt, ať už z toho vzejde prospěch nebo čiré neštěstí. Jákob poznává, že Bůh se stává Bohem tím, že *udílí POŽEHNÁNÍ*: „Nepustím tě, pokud mi nepožehnáš!“ A právě *tady* – té slávy! té milosti! toho zázraku! – dochází k duchovní pointě jákobovského zápasu. Božský či démonský KDOSI likviduje staré jméno Jákob (Úskočný) a dává starému lstivci, protříbenému klikatým, ale nejpřímějším Božím vedením, *nové jméno*: IZRAEL = Zápasil jsi s Bohem. To jméno je program, cíl, sám život, bytí. Nové JMÉNO-ŠEM je nový koncept života, který je založen na zápasu člověka o Boha, a ještě hlouběji na zápasu Boha o člověka.

To místo, kde se Jákobovi dostalo nového jména, nazval praotec Peniel – TVÁŘ BOŽÍ. A tato TVÁŘ, která smí určovat každý umělcův TVAR, provázela Jákoba a syny jeho synů – a provází i nás, tady a nyní, nevyhýbáme-li se „Jakubově zápasu s andělem“.

Slunce vzešlo Jákobovi – a vzhází i nám, ač jsme – spolu s Jákobem – „chromí v kyčli“, to znamená chromí v theologii, filosofii a ovšem i v umění (o vědě ani nemluvě).

Smysl obrazů, které neurážejí nezobrazitelného Boha, je snad právě ve vystihování onoho existenciálního zápasu člověka o Boha a Boha o člověka – a s ním.

Jak k tomu technicky přistoupit, jakých metod použít, k jakým náčrtům a nárysům, obrysům a konturám se v nouzi i extázi tvoření uchýlit – to je otázka toliko druhého řádu. I sebeklidnější idyla má prozradit

aspoň *zákmit* člověkova bojování s Bohem a Božího usilování získat pýchou a úzkostí zdivočelé lidské srdce.

Jákobovsky zápasil *Ježíš v Getsemane*. Tak bojoval náš Mistr Jan v Kostnici. V tomto zápase se upálil Jan Palach.

Ano, mnohdy se nám *blízký* Bůh, právě proto, že je tak blízko, jeví jako cosi nočního, přízračného. Jen VYTRVÁNÍ V ZÁPASE tady přináší nejen růže ran, ale i růže vítězství.

Co zmůže tu slovo kazatelovo? Co štětec malířův? Co dláto sochařovo?

Je nebezpečné, zahrávají-li si s Biblii theologové, kteří mají celou svou existenci střezit její *tajemství*: tajemství Božího oslovení.

Je nebezpečné, zahrávají-li si s Biblií a jejím Poselstvím umělci, malíři, výtvarníci. Nejde-li mistrům kultury o úsilí uvést člověka jako nahlízkatele a meditátora obrazů a jiných výtvorů do duchovního prostoru, kde se člověk pere s Bohem a Bůh se pere s člověkem, marné je jejich hýření či nehýření barvami, technickými postupy ztvárňujícími osvobozující nápad nebo čirou myšlenku krásy. Také mistři kultury (ve smyslu nikoli ironickém) jsou odpovědni vposlendu jen jednomu Mistru – Pravdě samotné. Pravdě, která chce člověka vyrvat nenasytnému Osudu. Pravdě, která říká radikální NE k jakékoli další Osvětlení a která těly svých vyznavačů a mozky svých příznivců brání Bosnu před válečnou potopou podobnou oné biblické.

Jákob neuhnul před hrozivým Bohem.

Zápasil s Božím andělem-démonem až do jitra čirého pochopení.

Jákob překonal strach z člověka.

Překonal i *hrůzu* z *Boha*, poněvadž ve svém zápase, kdy nesl na trh nejen svou kůži, ale i svou duši, poznal a srdcem si přisvojil, že je to Bůh, který provází člověka svým POŽEHNÁNÍM.